

Криворотько І.О.*

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

Досліджено основні проблеми участі України в інтеграційних та дезінтеграційних процесах в Європі та проаналізовано останні тенденції та перспективи участі України в цих процесах. Проведена дослідницька робота в сфері історичних основ участі України в інтеграційних процесах Європи та її результатів.

Ключові слова. Україна, ЄС, європейська інтеграція, дезінтеграція, СНД, Східна Європа.

The article deals with the major problems of Ukraine's participation in the processes of integration and disintegration in Europe and the recent trends and prospects of Ukraine's participation in these processes. Conducted research in the field of historical foundations of Ukraine's participation in the European integration process and its results.

Keywords: Ukraine, EU, European integration, disintegration, the CIS and Eastern Europe.

Постановка проблеми. У розвитку світової економіки останніх десятиліть домінують процеси міжнародної економічної інтеграції. Вони визначають напрями та пріоритети сучасного етапу інтернаціоналізації господарського життя, формуючи середовище глобальної конкуренції, впливаючи на стратегічні інтереси всіх країн та регіонів світу. Економічна інтеграція – процес економічної взаємодії країн, який призводить до зближення господарських механізмів, процес, який приймає форму міждержавних угод і регулюється міждержавними органами. Значний розвиток інтеграції провокує і паралельні процеси дезінтеграції.

Також це є досить актуальним для України, інтеграційні тенденції якої досить цікаво розглядати в контексті східної Європи загалом. Із розпадом СРСР усі його колишні європейські союзники, а також нові незалежні держави розміщені в Центральній і Східній Європі, проголосили відданість європейським цінностям та з більшою або меншою швидкістю вирушили шляхом їх реалізації, Україна вирушила тим самим шляхом, хоча вибір цього напрямку давався їй дуже важко, і мав суперечливі наслідки. Україна зробила важливі кроки до інтеграції в Східній Європі, ставши лідером пострадянської інтеграційної інституції ГУАМ, та взявши участь в заснуванні СНД. Також Україною, за роки незалежності були зроблені значні кроки до вступу в ЄС, чому сприяв досвід країн Центральної та Східної Європи, які приєдналися до Союзу вже після розпаду СРСР. Вони отримали доступ до найбільшого світового ринку, і отримали нові стимули до розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтеграційним процесам значну увагу приділило багато дослідників, серед вітчизняних можна виділити Вергун В., Гошовську О.,

* кандидат економічних наук, доцент Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Дьоміну О., Задарей Н., Иванова П., Корнилова О., Копійка В., Кузьміна О., Курдину Е., Фурмана В., Шкарпову О., Шнирков О. Роботи зазначених авторів сприяли розширенню уявлень про інтеграційні процеси.

При загальності цілей усіх проведених досліджень, різні автори, по різному розглядають інтеграційні процеси в Європі, і особливо специфіку та перспективи участі України в цих інтеграційних процесах.

Роботи зазначених авторів сприяли розширенню уявлень про інтеграційні та дезінтеграційні процеси, при цьому значну увагу науковці приділяють саме проблемі участі України в процесі інтеграції в ЄС. В той самий час недостатньо дослідженими залишаються питання перспектив інтеграції та особливостей участі України в інших Європейських інтеграційних об'єднаннях. Також залишається не дослідженим досить широке коло питань, пов'язаних з думкою про те, що більша інтеграція на Заході Європи, провокує дезінтеграцію на Сході, зовсім мало уваги приділяється місцю України, як центрального елемента інтеграційних та дезінтеграційних процесів на сході Європи, при тому що зі вступом в ЄС колишніх соціалістичних країн особливо широко почало обговорюватися питання дезінтеграції всередині самої Європи.

Головна мета роботи полягає у вивченні призначення, особливостей та тенденцій пов'язаних з інтеграційними процесами України в Європі та їх наслідків на міжнародному та вітчизняному рівні, розкритті основних тенденцій розвитку інтеграційних процесів між країнами Європи, розуміння сутності основних механізмів створення найефективнішого, на даний момент інтеграційного об'єднання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безпосередня і активна участь України в сучасних інтеграційних процесах об'єктивно зумовлена перевагами міжнародного поділу праці, а також необхідністю подолання штучної відокремленості України від світового господарства внаслідок одностороннього розвитку в рамках СРСР та РЕВ.

На сьогоднішній день в Україні існує стратегія зовнішньоекономічної діяльності спрямована на розвиток в Україні торгівлі, участі України в міжнародному поділі праці, та обміні знаннями, досвідом та технологіями. Тому, з початком незалежного існування, в Україні було взято курс на активну участь в інтеграційних процесах Європи.

На сьогодні поле регіональних інтересів України в контексті інтеграційних процесів виглядає наступним чином (Рис. 1).

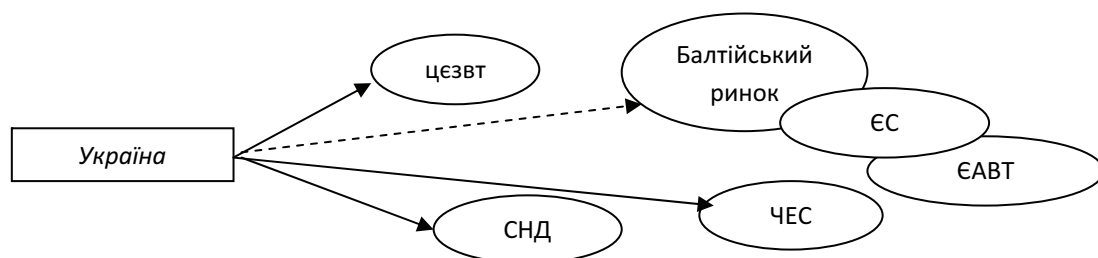

Рис. 1 Поле регіональних інтересів України

Беручи до уваги ключові світогосподарські тенденції, а також умови, проблеми і особливості розвитку української економіки, пріоритетом її інтернаціоналізації на сьогоднішній день є інтеграційна макровзаємодія з ЄС, СНД (і насамперед, з Росією), ГУУАМ, ЧЕС, участь в яких відповідає економічним і політичним інтересам України.

Але, для того щоб інтеграція в Україні була ефективною, наша держава потребує певних політико-правових, соціально-культурних, економічних та інфраструктурних передумов.

Серед основних політико-правових передумов інтеграції України можна назвати такі: політичне визначення України, забезпечення територіальної цілісності та створення адекватної системи національної безпеки, безумовне виконання міжнародних зобов'язань, особливо в сфері прав людини, запровадження прийнятної форми громадянства, перегляд існуючої практики політичних зв'язків з державами колишнього СРСР, пряма участь в у регіональних і глобальних політичних процесах, формування відповідного законодавства і вироблення ефективних механізмів та інструментів його виконання.

Особливо важливими в цьому контексті є економічні передумови інтеграції. Вони формуються на основі економічного та інституційного забезпечення суверенітету, оцінці економічного потенціалу і напрямів структурної перебудови, розробленню та реалізації обґрунтованої програми переходу до ринкових відносин з пріоритетом роздержавлення і приватизації, соціального захисту населення, оцінці експортного потенціалу, виробленню експортно-імпоротної стратегії та адекватного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності та багатьох інших економічних аспектів.

На сьогодні ефективна інтеграція України до світового економічного простору є загальним завданням розбудови державності та економіки, але для того, щоб цей процес дійсно приніс очікувані результати, необхідно усвідомити деякі особливості інтеграції України.

Пояснити зацікавленість в орієнтації України на членство в ЄС можна тим що, серед прихильників такого напрямку зовнішньої політики поширилась думка про те, що вступ України в Європейський союз надасть можливість насамперед підвищити політичний авторитет держави на міжнародній арені і перебувати в центрі подій світової політики.[2, с.6]

В цьому контексті доцільно детальніше розглянути історію двосторонніх стосунків Україна – ЄС, початок яких часто асоціюють з Декларацією Європейської Спільноти щодо України від 1991 року, в якій було відзначено демократичний характер Всеукраїнського Референдуму та було визнано суверенітет та незалежність нашої держави.

На законодавчому рівні позиція України щодо ЄС вперше була сформульована в «Основних напрямках зовнішньої політики України», схвалених постановою Верховної Ради України 2 липня 1993 року. Цікаво що на момент розробки документа в Україні серйозно не розглядалася можливість інтеграції до ЄС, що підтверджує положення документа про те, що «членство в Європейських Спільнотах є не пріоритетною, а перспективною метою української зовнішньої політики». Такий стан справ під час зародження української незалежності часто пов'язують з тим, що ще до розпаду СРСР Україна виступила однією з засновниць Співдружності Незалежних Держав.

В цьому випадку в Європі було прийнято рішення укладати угоди на двох рівнях. Так з Країнами центрально-східної Європи уклалися Європейські угоди про асоціацію, а державам СНД було запропоновано укласти Угоди про партнерство і співробітництво, які встановлювали межі взаємовідносин є Європою на найближчі 10 років з можливістю подальшого пролонгації.

Серед країн СНД Україна стала першою, що уклала Угоду про партнерство і співробітництво з Європейським Союзом (УПС), де було визначено правовий механізм взаємодії між двома сторонами. Ця угода була підписана 14 червня 1994 року у Люксембурзі та ратифікована Верховною Радою України 14 червня 1994 року. Чинності ж вона набрала з 1 березня 1998 року, після ратифікації УПС всіма членами ЄС. Цей документ став базовим для розширення політичного діалогу та економічного співробітництва України та ЄС, відкриваючи нові можливості для поступового наближення України до ЄС.[1, с.191]

В лютому 2008 року закінчився перший десятирічний термін дії Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС, а також завершився переший трьохрічний

термін дії Плану дій Україна – ЄС, виникла необхідність утворення подальшої договірно-правової бази для розвитку відносин [5].

Отже Україна ще не визначилась повною мірою щодо основних напрямів і механізмів структурної перебудови економіки, критерії якої повинні вироблятися з врахуванням особливостей розвитку світової системи господарювання а також реальних можливостей і напрямів інтегрування до неї України.

Таким чином, дослідження участі України в інтеграційному угрупованні зовсім протилежного напрямку. А саме в СНД. Україна, ратифікувавши угоду про створення СНД, так і не ратифікувала статут СНД, і саме тому де-юре вважається що вона не є членом організації, будучи державою засновницею. Взагалі участь України в цьому інтеграційному об'єднанні є ще більш суперечливою, ніж претензія на вступ в ЄС. Ратифікуючи Угоду про створення СНД, Верховна Рада України схвалила Застереження, які обмежували двозначне тлумачення перспективи розвитку Співдружності.

Договір про створення економічного союзу СНД ставив завдання послідовного та узгодженого економічного зближення колишніх радянських республік шляхом створення системи вільного переміщення товарів, послуг, капіталів та робочої сили, а також узгодження бюджетної, грошово-кредитної та податкової політики. Після укладення договору про створення Економічного Союзу було складено план інтеграційного розвитку, в межах якого передбачалось створення Платіжного та Митного союзів країн СНД. Але ці ідеї так і не було реалізовано через те, що почали виникати проблеми в сфері платіжно-розрахункових та митних відносин. Неспроможність та неможливість реалізувати інтеграційні плани в межах СНД пояснювались не тільки внутрішніми труднощами кожної з держав СНД, але й недостатньою обґрунтованістю самих концепцій нових механізмів. В даному випадку можна сказати, що СНД дійсно несло деякі спокуси до реінтеграції на основі колишнього Радянського союзу, і Україні вдалося зберегти свій суверенітет та утриматися від цих спокус.

Окремі країни на території колишнього СРСР об'єднуються в менші регіональні угруповання, як, наприклад, ЄврАзЕС. Україна також не залишилася поза цією тенденцією і стала членом ГУАМ, організації, в яку окрім неї входять Грузія, Азербайджан і Молдова. Україна стала також одним з ініціаторів формування Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), до якого входять 11 країн Причорномор'я і прилеглих регіонів (Росія, Грузія, Туреччина, Греція, Болгарія, Румунія, Молдова та ін.) Поки значущих проектів регіонального співробітництва в рамках даної організації не було [6].

Наразі подальші напрями зовнішньої політики України залишаються не визначеними і чітко не сформульованими. Свідченням цьому може слугувати заява президента України, про те що Україна бере напрям на вступ в зону вільної торгівлі і в той самий час в митний союз з Росією, Білоруссю і Казахстаном.[4] Європейські експерти вже виказали свою думку про неможливість участі в цих двох інтеграційних угрупованнях одночасно.

Що ж все таки заважає Україні нарешті чітко визначити свій напрям та стати членом Європейського Союзу. По перше треба згадати що ЄС не є організацією вільною до вступу, і країні, що претендує на вступ в цю організацію необхідно привести свою економіку у відповідність до основних критеріїв конвергенції в ЄС. З огляду на останні соціально-економічні показники України та заборгованість перед МВФ, поки що перспектив на вступ в ЄС в найближчий час немає. Хоча це не завжди є вирішальним фактором, оскільки цих критеріїв конвергенції не завжди дотримуються. Інше питання в тому, щоб самому союзу став вигідним вступ України.

Згідно статті 121 Угоди про утворення ЄС та Протоколу про критерії конвергенції було встановлено наступні критерії:

- рівень інфляції не повинен перевищувати середній рівень інфляції в країнах членах більше ніж на 1,5% (в Україні за 2012 рік –0,2 %)
- дефіцит держбюджету не вищий за 3% і державний борг менше 60% (в Україні на 2012 рік – 50 млрд 730,3 млн грн, що у 2,2 рази більше, ніж роком раніше, та 34 % до 2015 року планується зменшення державного боргу до 34,6%)
- стабільність курсу національних валют (коливання в межах 1,5%)
- низьке відхилення у довгострокових номінальних процентних ставках [4]

Отже, як нам вдалося визначити раніше, про вступ України в ЄС найближчим часом мова не йде. На даний момент найбільш перспективним проектом в рамках Україна-ЄС можна вважати Транскордонне співробітництво, яке є частиною Європейської політики сусідства. Запровадження Європейського інструменту сусідства та партнерства (ЄІСП) значно збільшило обсяг транскордонного співробітництва як кількісно, так і якісно. У рамках програм транскордонного співробітництва фінансуються спільні програми, що виконуються сусідніми країнами. Головна мета таких програм полягає в підтримці сталого розвитку по обидва боки зовнішніх кордонів ЄС, у допомозі задля зменшення різниці у стандартах життя, у розв'язанні існуючих проблем та наданні додаткових можливостей, пов'язаних із розширенням ЄС і близькістю регіонів через їх наземні й морські кордони.

Існування цих проектів та виникнення нових є доказом що по лінії співпраці Україна – ЄС, не дивлячись на кризову ситуацію, в якій опинилися обидва партнери, ще далеко не все втрачено. Звісно не доводиться говорити про вступ України ЄС, зону євро найближчим часом, але Україна має всі можливості до того щоб дійсно зацікавити ЄС в собі. І як вже було продемонстровано раніше, запорукою цього може стати по-перше ефективна та врівноважена політика українського керівництва, і по-друге, більш менш стабільна економічна ситуація в Україні, хоча як ми вже дослідили відхилення основних українських показників від прийнятих ЄС стандартів є не стільки критичним, як прийнято вважати.

Висновки. Співробітництво в рамках двох найбільших європейських інтеграційних об'єднань надало Україні багато переваг і досвіду участі в подібного роду різноманітних самітах та конференціях. Хоча на даний момент співпраця в рамках обох цих об'єднань трохи призупинилося. Робота з СНД перетворилася на таку собі співпрацю в торгівельній сфері, що не відповідає сучасним поглядам на інтеграцію. Зважаючи на те, що Україна набула статусу безпосереднього сусіда розширеного Європейського Союзу, особливо важливого значення набуває оновлення стратегії розвитку транскордонного співробітництва, заснованої на європейських принципах. Так останнім часом особливої уваги приділяється так званому транскордонному співробітництву Україна – ЄС.

Також можна сказати, що Україна як суверенна держава поки що не має такого значного впливу на інтеграційні процеси в Європі як цього хотілося б, але основи для руху у вірному напрямі вже було закладено. Так, наприклад прийнято вважати, що ядром організації ГУАМ, створеної в рамках СНД, є саме Україна.

Основним вектором співпраці України з ЧЕС та ГУУАМ є, насамперед, співробітництво у сфері врегулювання конфліктів, військово-технічне співробітництво, проведення науково-дослідної роботи в контексті багатьох наукових проектів, а також вирішення глобальних проблем, що постають перед ними. Економічна співпраця між країнами-членами об'єднання та Україною незначна і не є визначальною для нашої держави.

Отже, на сучасному етапі найбільш оптимальною формою участі економіки України в міжнародних інтеграційних процесах є розвиток вільної торгівлі з державами і союзами, які є сусідами країни. Режими вільної торгівлі є своєрідним компромісним рішенням для України на сучасному етапі, відповідають рівню участі її економіки в регіональній

міжгалузевій, внутрішньогалузевій торгівлі, дають можливість поєднувати стратегічний пріоритет на інтеграцію в ЄС з оптимізацією економічних відносин з Росією і іншими східноєвропейськими країнами.

Таким чином, регіональна інтеграція для України є необхідним, невід’ємним процесом. Сьогодні наша країна не в змозі визначитися з єдиним пріоритетним напрямом інтеграції. Але слід пам’ятати, що багатовекторність є причиною багатьох проблем нашої країни. Тому, на нашу думку, найкращим для України буде розвиток подальшої співпраці з Росією та країнами СНД в рамках зони вільної торгівлі, як форми міжнародної економічної інтеграції.

Список використаних джерел

1. Концепції формування організаційно-економічного механізму євроінтеграційної політики України / Коваленко Є.О. – З. : Гуманітарний вісник ЗДІА 39, 2009. – С. 191-192.
2. Мартинюк В. Україна в підсумках Чеського президентства в ЄС і перспективах головування Швеції // Україна молода. – 2009. – 6 липня. – С. 5-7.
3. Україна – ЄС: що день прийдешній нам готує? / Єлісеєв К. – К. : Національна безпека і оборона, Центр Разумкова, 2009. - №1. - С. 6-8.
4. Представництво України при ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/>
5. Сервер офіційних публікацій ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eur-op.eu.int/>
6. Митний союз з Росією унеможливить створення зони вільної торгівлі з Європою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>